

האם צודקות טענות בעל 'עבותות אהבה' והרב יצחקי נגד המדקדק רבי זלמן הענא?

לפני למעלה משמונה שנים¹ כתב הרב דויד יצחקי:

"ולפני שחורץ [=ר' יעקב לויפר] דינו [של ר"ז הענא] כגדול המדקדקים בדורו, אבקש מר' יעקב לויפר לעיין היטב, בנוסף ל'לוח ארש' והחיבורים הנלווים, בספר 'ענף עץ אבות' בחלק 'עבותות אהבה', שהוא מלא וגדוש בהשגות על ספר 'צוהר התיבה' של רז"ה. יתכן שרז"ה היה גדול המדקדקים בדורו מבחינת פרסומו, ובכמות חיבוריו וחיידושייו - אך האם גם בסמכות ונאמנות?"

אמר הכותב, הבה נעיין היטב בספר עבותות אהבה לר' ראובן זעליגמאן ב"ר אהרן הלוי גריסהאבר²:

א. על מה שכתב ר' זלמן הענא בספרו צוהר התיבה (פתח התיבה אות ד) "כל ה"א נחה שבסוף התיבה וכו' תמיד היא משתנה לתי"ו כאשר תהיה אחריה עוד אחת (מהתנועות) מן האותיות", כתב בספר עבותות אהבה "צריך להוסיף: או אפילו אין אחריה כלום אלא שהתיבה סמוכה".

אמר הכותב: כאן העלים ר' ראובן את האמת, שלא כתב את תחילת דברי רז"ה, והשיג עליו. כי תחילת דברי רז"ה "ולפי שלא תנוח הה"א באמצע תיבה לעולם לכן יסוד מוסד בטבע הלשון כל ה"א נחה שבסוף התיבה וכו' תמיד היא משתנה לתי"ו כאשר תהיה אחריה עוד אחת מן האותיות". הרי שרז"ה לא מדבר בעניין שהה"א משתנה לתי"ו לפעמים, אלא בעניין שהה"א לא תנוח באמצע תיבה לעולם, ולכך משתנה לתי"ו כאשר תהיה אחריה עוד אחת מן האותיות. עניין זה לא שייך בתיבות סמוכות כלל, ולכן כמוכן לא שייך להוסיף "או אפילו אין אחריה כלום אלא שהתיבה סמוכה".

ב. על מה שכתב רז"ה בקונטרס קורי עכביש (אות א) "ואולם על המעט מצאנו שתשתנה ה"א השורש ליו"ד כמו בך חֶסֶה נפשי", כתב ר' ראובן: "הוא הדבר אשר דיברתי שהוא [=רז"ה] מטעה את ספרי הקודש בסומכו על בקיאותו, כי באמת מלת חסיה בכל הספרים בג' קמצין ומלעיל, שהוא דבר המורה באצבע שאין היו"ד תחת ה"א כמו שעל הרוב תי"ו תחת ה"א ויהיה חֶסֶה כמו חֶסֶתה, שא"כ היה צ"ל חֶסֶה

1 ב'המעין' טבת תשס"ט (מט, ב) עמ' 72 הע' 25.

2 פיורדא תק"ד. בשער הספר כתוב בין השאר: 'כעבות העגלה חטאה אשר בצהר התיבה יקרעה קורי עכביש'.

ע"פ [=עין הפועל] בשבא ומלרע, אלא היא תחת ה"א על דרך התוספת כמו צור חָסִי בו וכו'. ותימה גדולה עליו, לפי טעותו שהח"ת במילת חסיה בחטף פת"ח וכו' ואיה איפה בכל המקרא פעל על משקל זה".

אמר הכותב: כאן השיג ר' ראובן על רז"ה על מה שדָּרַךְ בדרכי הראשונים, כי הרד"ק (תהלים נז) בפירושו כתב "היו"ד תחת ה"א למ"ד הפעל, ובא במשקל ההפסק להקל קריאת היו"ד, וכן חָסִי נָטְיִי". ובספר מכלול (דפוס ליק דף קיד) ביאר הרד"ק עניין זה באריכות. מבואר מדברי הרד"ק שאין כאן תוספת אלא חילוף, וכמ"ש רז"ה, ולא קשה מקמ"ץ הסמ"ך כיון שבא במשקל ההפסק להקל קריאת היו"ד. וגם לא קשה ממה שהוא מלעיל, כיון שבא במשקל ההפסק, וכל מקום שנשתנה תנועה בהפסק, הנגינה בה. ובעצם דברי ר' ראובן שהיו"ד היא תחת ה"א על דרך התוספת - יש סתירה מיניה וביה, כי אם היא תחת ה"א אז אינה תוספת, ואם היא תוספת אז אינה תחת ה"א.

בנוגע להחטף פת"ח במלת חסיה, לא עלה על דעת ר' ראובן שאולי טעות המדפיס הוא, בפרט שהרז"ה לא מזכיר החטף פת"ח בדבריו, אלא שפך ר' ראובן חמתו על הרז"ה כאילו בוודאי טעותו היא, וזה אינו.

ג. על מה שכתב רז"ה בצוהר התיבה (פתח התיבה אות ט) "שלא יבוא שבא נע לבדו באות גרונית כי אם בצרוף פת"ח או סגו"ל או קמץ חטף וכו', וכל אות המשמשת לפני חטף קמץ היא בקמץ", כתב ר' ראובן "הנה הוא משבח קריאת הספרדים בכל ספריו וכו', א"כ איך ישמש קמ"ץ לפני חטף שהברתו חטופה, וכבר כלל מונח שהתנועות לפני החטפים צריכים להיות ממין החטפים".

אמר הכותב: כאן השיג ר' ראובן על רז"ה מחסרון ידיעה, שהרי דעת רז"ה שאות המשמשת לפני חטף קמץ היא בקמץ חטף שהיא מינו, כמ"ש בספרו שערי תורה (שער השו"א אות כט). ניתן היה לצפות שר' ראובן יעיין בספרי רז"ה קודם שיכתוב ספר השגות עליו.

ד. על דברי רז"ה בצוהר התיבה (תיבת התנועות אות כו) כתב ר' ראובן, "אח"כ הביא ראה עוד ממילות נְעַמְדָה וְנֶעְרְמוּ שהטעם שבהם נסוג אחור לתנועה שלישית, ותפס את החבל בתרין ראשין להוכיח ממנו משפט תנועה בלתי עצמית להניע שבא שאחריה, גם משפט נסוג אחור כמתג, ואיני יכול להעתיק אופן תוכחתו בשום פנים מסבירות כי אין לה פנים כלל. כי אם יוכיח מהם משפט תנועה בלתי עצמית להניע שבא, שוב לא יוכל להוכיח משפט נסוג אחור היותו נסוג אחור הוא מניע שבא, כי יחדיו יהיו תמים להניע שבא כאשר היא מתנועע עתה לפי דעתו".

אמר הכותב: כאן סילף ר' ראובן את כוונת רז"ה (ביודעים או בלא יודעים) כאילו בא להוכיח כאן ממילות נְעַמְדָה וְנֶעְרְמוּ שמשפט נסוג אחור הוא כמתג לעניין שגם הוא מניע שו"א. כי דעת רז"ה מבואר שם, שהוכיח ממילות נְעַמְדָה וְנֶעְרְמוּ משפט

תנועה קלה ומשפט נסוג אחור היותו כמתג לעניין שאם יש מתג אצל תנועה קלה אז מחזירו לתנועה קטנה גמורה ושו"א הבא אחריו הוא שו"א נת, כי מה שמתג או טעם הנסוג אחור מניע שו"א הבא אחריהם זהו כשהם אצל תנועה גדולה, במקום שאם לא היה נסוג אחור היה הטעם מניח השו"א הבא אחריו.

ה. עוד כתב ר' ראובן שם, "כ"ש לפי שטותו לקמן אות כ"ח כי התנועה הבאה תחת שבא באות הגרון לעילוי הגרון אין לה משפט תנועה בלתי עצמית, א"כ אין ראייה כלל לא ממילת נַעְמָדָה ולא ממילת נַעְרָמו".

אמר הכותב: כאן לא גילה ר' ראובן להקורא סיום דברי רז"ה שם, שכתב "וכל זה דווקא כאשר נשתנה שו"א נע פשוט לפת"ח סגול או קמץ חטף, ואולם כאשר ישתנה חטף פתח או חטף סגול או חטף קמץ לפת"ח סגול או קמץ חטף, והיינו שנשמט השו"א ותשאר התנועה קטנה לבדה כדי שלא יתחברו שני שו"אין נעים רצופים, אז יהיה בתנועה ההיא משפט תנועה קלה ככל הלכותיה". ובמילות 'נַעְמָדָה' ו'נַעְרָמו' יש חטף פתח וחטף סגול תחת עי"ן שלהם, לכך יש להם משפט תנועה קלה.

ו. על מה שכתב רז"ה בצוהר התיבה (תיבת התנועות אות לה) "ומצינו שבגזרת הכפולים לא נשתנה לפת"ח כמו וַיִּחַם וַיִּחַם וַיִּחַן", כתב ר' ראובן, "ומי הגיד לו כי וַיִּחַם וַיִּחַם וַיִּחַן מן הכפולים, כי אני אומר שהם מנחי העי"ן וכו', והנה רש"י גם הראב"ע ז"ל אמרו כי חום הוא מנחי עי"ן וא"ו".

אמר הכותב: הרד"ק בספר השרשים (שרשים המם, חמם) כתב שמילות וַיִּחַם וַיִּחַם מן כפולים המם חמם הם לא מנחי העי"ן, גם מלת מחונן מגזרת חנן הוא, דלא כר' ראובן. גם מלת חום כתבו רד"ק בשרשים (שרש חמם) ואבן עזרא בפירושו על התורה (בראשית ל, לב) שהוא משרש חמם, דלא כר' ראובן.

גם מה שכתב ר' ראובן שם "אבל אם תאמר וַיִּחַם מלשון חמום איננו מטעם הכתוב, כי אין הבשר חי חם בהכרח", מלבד שדבריו הם נגד הראשונים כאמור, מנסה ר' ראובן גם להכחיש את המציאות.

ז. על מה שכתב רז"ה בצוהר התיבה (תיבת השו"א אות ב) "שהרי באמת לא תמצא שום תנועה קטנה גמורה אשר לא יהיה אחריה שוא נח או דגש", כתב ר' ראובן, "והרי כל משקל פֶּעֶל פֶּעַל שבשלמים פ"פ [=פ' הפעל] שלהם בת"ק [=בתנועה קטנה] גמורה, ובנחי הלמ"ד שתי התנועות קטנות פֶּלָא פֶּלָא ודומיהם, גם משקל פֶּעַל פֶּעַל מנחי ל"ה ע"פ [=ע' הפעל] שלהם בת"ק [=בתנועה קטנה] יִבָּה גִמָּא, גם בפעלים יִבֵּן יִקֵּן ודומיהם יִרָא יִרָא ודומיהם, כולם אין אחריהם כלום".

אמר הכותב: כאן העלים ר' ראובן את האמת (ללמד זכות על ר' ראובן נאמר שכתב ספר השגות על צוהר התיבה מבלי לעיין בו מקודם), כי על מה שהשיג ממשקל פֶּעֶל פֶּעַל שבשלמים, כבר כתב רז"ה ביאור על זה בתיבת התנועות אות כ"ד שכל תנועה

קטנה (או תנועה גדולה) שיש בה נגינת טעם ואחריה ת"ק אחרת לא יהיה אחריה שוא נח או דגש מטעם שהתבאר באות י"ח.

ומה שהשיג מנחי הלמ"ד פֶּלָא פֶּלָא אָבָה גְמָא, כבר כתב רז"ה בספרו יסוד הניקוד (שער התנועות אות מב) ביאור על זה. הצד השווה שבהן שכולם תנועות קלות לדעתו, ולכן לא יהיה אחריהם שוא נח או דגש.

ח. על דברי רז"ה בצוהר התיבה (תיבת הפעלים אות ג) כתב ר' ראובן, "ולא שוה לו, כי אנחנו מצאנו 'פֶּתַח הסמדר' עומד על דעת כל המדקדקים, והנה בבנין הקל הוא יוצא, והיה ראוי להתהפך שפתיחת הסמדר יבוא בבנין הקל וכל שאר בבנין הכבד".

אמר הכותב: כאן נעלמו מעיני ר' ראובן מה שכתב רש"י בישעיה (ס, יא) "ופתחו שעריך תמיד, לשון פיתוח ממשקולת לשון כבד, ע"ש שפתיחתן פתיחת עולם, פתיחת תמיד". והנה גם 'פֶּתַח הסמדר' יש לפרש כן, שגם הוא פתיחת עולם פתיחת תמיד, ונכלל במה שכתב רז"ה שם באות ז "וכאשר נמצאו פעלים העומדים או יוצאים בבנין הקל ובבנין זה, אזי תהיה הוראת בנין זה להפלגת הפעולה".

ט. על מה שכתב רז"ה בצוהר התיבה שם "וכן לא יִעֲשֶׂר פעל עומד וכו' ומצאנו אל תירא כי יעשיר איש וכו' כי באמת צריך עמל גדול וטורח רב לקבץ הון ועושר בביתו", כתב ר' ראובן, "ועוד שסברא זו מיוסדת על מחשבת קלי הדעת וכו' אשר מכל זה נראה וכו' ולא יועיל לאדם הזריזות במלאכתו להוסיף על מה שנגזר מן השמים".

אמר הכותב: כאן מאשים ר' ראובן את רז"ה מקוצר השגתו, כי 'וברכתך בכל אשר תעשה' כתיב, ובדרך הטבע צריך עמל גדול וטורח רב לקבץ הון ועושר בביתו ובנפשו יביא לחמו, ולכן הוא בבנין הפעיל, אלא שעם כל זה צריך להאמין כי ברכת ה' היא תעשיר ולא כוחו ועוצם ידו.

י. על מה שכתב רז"ה בצוהר התיבה (תיבת הפעלים אות י) "כי נְכָרַת מפיכם (יואל א, ה) מבנין נפעל יורה על השחתה, לא כְּרַת שרך (יחזקאל טז, ד) שהוא בנין פֶּעַל מורה על תיקון הדבר", כתב ר' ראובן, "מי זה בער מאיש יאמין זה כי שרש אחד בעינו יורה דבר והיפוכו, כי התיקון וודאי הפך ההשחתה, ואיך יתכן לומר זכור את אשר עשה לך עמלק לא תזכור, כלומר לא תשכח".

אמר הכותב: ר' ראובן האשים כאן את רז"ה במה שאין בו, כי לרז"ה כוונת שרש 'כרת' היא פעולת הכריתה בין שהיא בבנין נפעל ובין שהיא בבנין פעל, החילוק הוא רק שבבנין נפעל הכריתה היא להשחתה ובבנין פֶּעַל הכריתה היא לתיקון, ואין המשל דומה לנמשל כלל. בדומה לזה מצינו שכתב רד"ק בפירושו (תהלים קו, טז) "ויקנאו למשה - כמו במשה, כי קישור הקנאה עם הלמ"ד היא לטוב, אבל עם הבית הוא לרע".

ומה שכתב שם ר' ראובן שמילת 'קָרַת' היא מבנין קל ולא מבנין פֿעַל, זה נגד דברי רד"ק (יחזקאל טז, ד), ובספר השרשים שרש כרת ובמכלול דף ס"ב (דפוס ליק), שהיא מבנין פֿעַל והביא כמה דוגמאות שפ"א הפעל היא בקמץ חטף בבנין פֿעַל.

ומה שמאריך שם ר' ראובן בעניין דגש הרי"ש של 'קָרַת', זה לא מעלה ולא מוריד לעניינינו, כי גם אם נניח שהרי"ש אינו מודגש (דלא כמנחת שי שם) עדיין מבנין פֿעַל הוא, כמ"ש הרז"ה על דרך הרד"ק.

יא. על מה שכתב רז"ה בצוהר התיבה (תיבת השמות אות ו) "שם נרדף הוא שם שיש לו חברים המורים ג"כ על הענין ההוא, כמו רקיע שמים", כתב ר' ראובן, "איך אפשר שיהיו שניהם דבר אחד, והכתוב אומר ברקיע השמים".

אמר הכותב: כאן נעלמו מעיני ר' ראובן דברי האבן עזרא, כי כן כתב האבן עזרא בנחמיה (ט, ו) "השמים הוא הרקיע", ובבראשית (א, יד) כתב "והנה הכתוב אומר ברקיע השמים, שירה שיש שמים למעלה ממנו, וכן 'שמי השמים' (נחמיה ט, ו), 'לרוכב בשמי שמי קדם' (תהלים סח, לד)". הרי שרקיע ושמים הם שמות נרדפים לענין אחד כמ"ש רז"ה, ומה שכתוב 'ברקיע השמים' היינו שיש שמים למעלה מן הרקיע.

יב. על מה שכתב רז"ה בצוהר התיבה (תיבת המליצה אות כב) "וברוב מצאנו שם המקרה במקום המקור", כתב ר' ראובן, "הבט נא וראה איך שקר בפיו, כי לא בלבד לא יעשה כן בישראל להחליף דברי אלקים חיים, כי אם גם תקנתו קלקלתו, שאילו היה כתוב המקור במקום שכתוב שם המקרה או להיפך תהיה מליצה זרה ובלתי נאותה".

אמר הכותב: כאן שופך ר' ראובן את חמתו על רז"ה, ומראה פנים כאילו אינו יודע שלא על רז"ה תלונתו כי אם על הרד"ק, כי דברי רז"ה דברי רד"ק הם, כמו שהעתיק שם רז"ה לשון הרד"ק במכלול דף לג ע"ב. גם מה שכתב שם ר' ראובן "והאומר ואין מים לשתיית העם, כל השומע יצחק לו, כי משמעו השתייה אין לה מים", על ר' שמואל ארקוולטי בעל ערוגת הבושם הוא צוחק, כי הרז"ה כתב את זה בשמו. גם האבן עזרא אינו מסכים עם ר' ראובן, כי האבן עזרא כתב (שמות י, ב) שתיבות למקרא ולמסע שם הפועל (מקור), וגם זה נגד דברי ר' ראובן.

יג. על מה שכתב רז"ה בצוהר התיבה (תיבת המליצה אות כז) "ומדרך הלשון שלפעמים נחלקה מילה אחת לשתי מילות, כמו פִי חַי, כתב ר' ראובן, "מה יענה על הָאָדָם הָאָדָם הַזֶּה".

אמר הכותב: נעלם מעיני ר' ראובן דברי רז"ה (שם באות יט) "ומשפט לשון הקודש לכפול המילות להפלט ענין וכו', ואם להפלט הזריות אברהם אברהם (בראשית כב) הנני הנני (ישעיה סה), וכיצא בהם". וכתב רשב"ם (בראשית כה, ל) "דרך אדם הממהר לשאול מחבירו כופל את דבריו, וזה שהיה רעב הרי הוא כאומר תן לי מהרה לאכול".

יד. על דברי רז"ה בספרו שערי תפלה (אות קח) בענין נוסח 'ועל נשמותינו הפקודות לך', כתב ר' ראובן בספרו עבותים חדשים "וכיון שזה האיש הוחזק כפרן פעמים רבות, לא אאמין לו שהסכים עמו הרב מהר"ר שמואל שאטין ז"ל וציוה להדפיס הפקודות". אמר הכותב: כאן חשד ר' ראובן את רז"ה במה שאין בו, והעלים את האמת, וגם עבר על מה שאמרו חז"ל בבכורות (לו, א) "כל מילתא דעבידא לאיגלווי לא משקרי בה אינשי". כי זהו מה שכתב רז"ה בשערי תפלה שם: "והנה אחרי רואי כי האנשים האלה מתעקשים ועומדים על שמועתם עד שר' עזריאל הטיח דברים כלפי הגאון מהור"ר שמואל שאטין כ"ץ זלה"ה על אשר צוה עליו להדפיס 'ועל נשמותינו הפקודות לך' וכו' כאשר הזכיר הוא עצמו בהקדמה דפוס השני הנדפס בברלין", הרי שכתב רז"ה דבריו בשם ר' עזריאל עצמו. וזהו מה שכתב ר' עזריאל בהקדמה לסידורו בדפוס השני, "מודעת זאת לכל הארץ שהיה לי סכסוך עם הרב מהר"ר שמואל שאטין וכו' בענין שהדפסתי בתפלת י"ח ועל נשמותינו המופקדות וכו', והוא אמר שהנכון לומר הפקודות, וממש ירד עמי עד לחיי וכו'. ובכל זאת לא שב אפו והיה נוקם ונוטר, כמ"ש רז"ל כל ת"ח שאינו נוקם ונוטר וכו'. ברוך ה' אשר לא נתנני טרף לשיניו".

לסיכום: ר' ראובן בעל ספר עבותות אהבה, שהוא "ספר מלא וגדוש בהשגות על צוהר התיבה" כדברי ר"ד יצחקי הנ"ל, אינו מוסמך לטעון טענות נגד המדקדק הגדול רז"ה.

הערות ר"ד יצחקי נגד רז"ה

א. כתב ר' זלמן הענא בספרו שערי תפלה (שער שכה): "בהא סלקינא ובהא נחתינא, כי ברור ונכון הוא לקרות בכל זמן בטעם התחתון, ולא בטעם העליון לגמרי בשום זמן. ושמעתי ממגיד אמת מאנשי מדינת פולין שיש שם קהלה אחת במדינת פולין הנוהגים ע"פ מנהג קדמונים לקרות תמיד בטעם התחתון".

על זה כתב ר' דויד יצחקי (שערי דמעות הערה שב): "ולמה לא פירט שמה, אלא ודאי עדות שקר העיד כדרכו, והרוצה לשקר ירחיק עדותו".

אמר הכותב: למותר לציין שדברי רד"י בהאשימו את רז"ה בשקר מחמת שלא פירט שם הקהילה, אינם משכנעים. גם ר' מרדכי דיסלדארף נכשל בזה שחשד את הרז"ה במה שאין בו, שכתב בהשגותיו על רז"ה (אות קכח) "ומה שכתב ראייה מן המסורה וכו' אני לא מצאתי מסורה זו כלל וכו', ומפני שלא ציין מקום המסורה היכן היא קרוב לומר שהוציא מלבו כן להטעות את הרואים, כי כן דרכו". אך למעשה מובאת מסורה זו בספר השרשים להרד"ק שורש ברך, ובמנחת שי (דניאל ו, יא ושופטים ז, ו). גם ר' דויד יצחקי בעטרת מרדכי (הערה עד) ענה בעל כורחו אמן, וכתב שכוונת רז"ה למסורה גדולה דניאל ו, יא, ומובא במנחת שי. והגם שידע רד"י שמסורה זו מובאת גם ברד"ק, כי המנחת שי שרד"י מצטט כתב שהיא ברד"ק, בכל זאת לא כתב

רד"י שהיא ברד"ק; אולי העלים עובדה זו מפני שחס על כבוד ר' מרדכי דיסלדארף יותר מאשר על כבוד הרז"ה, איך זה שמדקדק גדול כר' מרדכי דיסלדארף השיג על רז"ה בלא שהציץ בספר השרשים להרד"ק. ראוי לציין שרד"י בהקדמתו ללוח ארש בפרק הנקרא "המדקדק רז"ה וזיפיו" הביא באות טז הערה קל"ה את דברי ר' מרדכי דיסלדארף באות קכח הנ"ל, למרות שכבר ידע שדבריו בטלים.

ב. עוד כתב ר' דויד יצחקי בהקדמתו ללוח ארש (אות טו הערה קלג): "ועיין בצוהר התיבה בתיבת הפעלים אות מד וכו', ושקר ענה וכו' והרחיק עדי וכו', ולא עוד אלא שגם השמיט ציון מקומו".

אמר הכותב: בצוהר התיבה לא ציין רז"ה מקומו, אבל בספרו יסוד הניקוד (שער הכינויים אות יד) ציין מקומו; וכמובן שאם הייתה כוונת רז"ה בצוהר התיבה להרחיק עדי היה מרחיקם גם בשאר ספריו.

ג. במאמר הנ"ל³ כתב ר' דויד יצחקי: "והוספתי עוד דוגמא מדידי: בצוהר התיבה תיבת הדגש אות יט כתב "ומצאתי און לי מה שכתב ירב"י הנקדן בספר עין הקורא בפרשת מקץ וז"ל, ועבדיך פָּאוּ, דגש בעלילת הדחיק. עכ"ל. עכ"ל הרז"ה. והנה בעין הקורא שם הבי"ת דגושה בתיבת פָּאוּ - אך התיבות "דגש בעלילת הדחיק" אינן נמצאות! והרי כאן זיוף נוסף מכוון, שהרי כל ישעו של הרז"ה בהביאו דברי ירב"י הנקדן אלו הוא כתנא מסייע למהפכה שעושה, שהדוגמא הנ"ל נכלל בכלל 'דחיק' ואיננו 'אתי מרחיק' כדעת הקדמונים (אמר הכותב: "מהפכה" זו עשה גם ר' משה הנקדן, שכתב בספרו דרכי הנקוד דף כד "דדחיק כה פתרונו, שיש מלך דחוק בין שתי נגינות, כמו ואעידה פָּם"), ולכן מצא לנכון להוסיף עוד שלש תיבות מדעתו על דברי ירב"י. עכ"ל רד"י.

אמר הכותב: כתב רז"ה ביסוד הניקוד (שער התנועות אות לא) "ועתה הקרה ה' לידי ספר עין הקורא שחיבר ירב"י הנקדן בכתב יד על קלף שהוא בק"ק מי"ץ יע"א ביד האלוף הר"ר סענדר כ"ץ, וראיתי שכתב בפרשת וירא וז"ל לבלתי הפכי, כ"ף דגש נאם פרחון, וכן ברכת. עכ"ל. עכ"ל הרז"ה. תמה אני, האם בדק רד"י באותו ספר עין הקורא כתב יד על קלף שהיה בידי הרז"ה וגם שם לא מצא את התיבות "דגש בעלילת הדחיק"? כי גם מה שכתוב שם "לבלתי הפכי כ"ף דגש נאם פרחון וכן ברכת" לא נמצא בשאר ספרי עין הקורא!

ד. עוד דוגמא שחשדו את הרז"ה במה שאין בו. ר' דויד יצחקי כותב בהקדמתו ללוח ארש אות י"ד "ספרו הראשון של הרז"ה - בנין שלמה - חיבר בהיותו כבן עשרים שנה, והראה כוחו בפלפולים ארוכים בדברי הגמ' רש"י תוס' ומדרשים והמפרשים והמדקדקים הראשונים והאחרונים. ואמנם הבודק ספרו זה בעין בוחנת יוכח לדעת

3 'המעין' שם עמ' 67 הע' 4.

שרוב חידושו ופולפוליו הם כמגדלים הפורחים באויר, וכל הפורש מדברי הראשונים אשר נגדם ירה חיציו הרבים כפורש מן החיים". ובהגהה קכח כתב: "ולדוגמא, בבנין שלמה בית שקל הקודש חדר שביעי חלון יד כתב דפנות צעדה עלי שור הוא לשון יחיד לבת על משקל אָחות, דלא כהמדקדקים הראשונים, וכן ואת מְנוּתִיָּה לתת לה לכן הוא בקמץ המ"ם, לשון יחיד, דלא כרד"ק שכתב שהקמ"ץ הוא נגד הכלל ללשון רבים ממשקל היחיד מְנָה וכו'. עכ"ד בקיצור. ומלבד שכל השומע דבריו אלה יצחק לו, הרי מה שאמר שמְנוּתִיָּה הוא לשון יחיד לא יתכן, כי אם כן היה צ"ל מְנוּתִיָּה בקמץ תחת התי"ו - והוא טעות גסה ופשוטה מאוד".

אמר הכותב: זה לשון רז"ה בבנין שלמה (בית שקל הקודש חדר שביעי חלון יד): "עוד הביא הרד"ק במשקל פְּעָה ואת מְנוּתִיָּה (אסתר ב), שיהיה מנפרד מְנָה, ואמר שבא שלא כמשפט בהיות שהמ"ם קמוצה. ואני אומר שהוא משפט צדק, והנפרד מְנוּת, לכן לא ישתנה קמ"ץ המ"ם". וז"ל רז"ה בספרו יסוד הניקוד שער השמות אות נב: "ואת מְנוּתִיָּה לשון רבים הוא מנפרד מְנוּת, והיה משפטו מְנוּתִיָּה כמו מְנוּתִיָּה הלויים (נחמיה יג) וכו', לכן לא נשתנה הקמ"ץ לשו"א לפי שכבר הוקלה המלה". הרי שמעולם לא יצא מפי עטו של רז"ה שמְנוּתִיָּה לשון יחיד (כדי ללמד זכות על רד"י נאמר שאולי לא ירד לסוף דעתו של הרז"ה), אלא כתב שהנפרד של מְנוּתִיָּה הוא מְנוּת לשון יחיד ולא מְנָה, ולא שמְנוּתִיָּה היא לשון יחיד, וביסוה"נ כתב בפירוש "לשון רבים הוא מנפרד מְנוּת", לכן לא נשתנה קמ"ץ המ"ם הגם שהיא לשון רבים, כי הסיבה להשתנות קמ"ץ לשו"א בלשון רבים היא להקל על הלשון, ולשון רבים של משקל מְנוּת הוא מְנוּתִיָּה, לכן לא נשתנה הקמ"ץ לשו"א כאן כי כבר הוקלה במה שכתוב מנוותיה ולא מניותיה.

לסיכום: נראה שגם על ר"ד יצחקי לבחון מחדש את יחסו הנוקב נגד רז"ה.

* * *

תגובת הרב דויד יצחקי

יש לי מה להשיב על רוב דברי הכותב, אך אכמ"ל. אמנם ברור שלא תמיד הרז"ה טעה בדבריו, ולא תמיד המשיגים (ואני הקטן מכללם) צדקו בהשגתם. הכוונה בהדפסת חיבורי המשיגים על רז"ה אינה לומר שכל דברי המשיגים אמת וצדק, כי יש שהם קולעים יותר אל האמת ויש פחות - אלא לפרסם שבאופן כללי רבים הם המפקפקים בחידושו והכרעותיו של רז"ה, וחלקם אף מתייחסים אליו בחומרה וכותבים כנגדו דברים קשים, והקורא ישפוט למראה עיניו (וראה מה שכתבנו בהקדמה ללוח ארש מהדורתנו עמ' 64-62 ובהערות 352, 364-365). בכל אופן, לדעתי גם אחרי כל מה שניתן להצדיק את הרז"ה במקרים מסויימים, התמונה הכללית לא משתנה ממה שנתבאר בראש הפרק השני של הקדמתי.